

klima og miljø

utfordringer i utviklingssamarbeidet

et lite innblikk

Miljø er en grunnpilar i norsk utviklingssamarbeid. Målet er at all norsk bistand, både miljøspesifikke og andre tiltak, skal ta miljøhensyn. I 2007 anslås norsk miljørettet bistand å komme opp i 1,9 milliarder kroner. Det er 355 millioner kroner mer enn året før.

Innsatsen skjer hovedsakelig på de fire tematisk prioriterte områdene i Handlingsplanen for miljørettet utviklingssamarbeid:

- bevaring av biologisk mangfold og naturressursforvaltning
- vannressursforvaltning og vann/sanitær
- klima/ren energi,
- miljøgiftutslipp

Regjeringen foreslår å styrke miljørettet utviklingssamarbeid med ytterligere 480 millioner kroner i 2008, hvorav 400 millioner kroner er til klimatiltak.

klimaendringene er vår tids største trussel

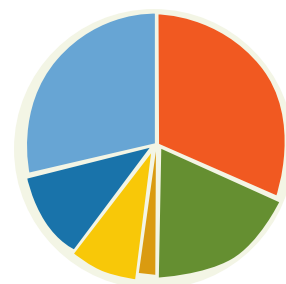
■ ■ ■ Dessverre er det de landene som bidrar minst til den globale oppvarmingen – de aller fattigste landene, som vil rammes hardest av et varmere klima. Og det er disse landene som er minst i stand til å takle problemene. Fattige land står samtidig overfor et vanskelig dilemma: Hvordan skape nødvendig økonomisk vekst og utvikling uten at det går på bekostning av miljøet og det biologiske mangfoldet?

Selv om problemene vi står overfor kan virke uoverkommelige, er det et faktum at verden aldri har vært bedre rustet til å møte dem. Vi har både kunnskapen, teknologien og de finansielle ressursene som skal til for å forhindre økt global oppvarming og miljøødeleggelser. Det er vårt felles utgangspunkt for å skape en mer bærekraftig utvikling i fattige så vel som rike deler av verden.

Vårt mål må være å bidra til at utviklingslandene ikke går i de samme miljøfellene som vi har gått i, samtidig som vi må ha øynene åpne for hvilke dilemmaer nye løsninger kan skape. Vi må stadig utvikle nye miljøalternativer, og gjøre det vi kan for at de blir realistiske, gode og lønnsomme muligheter. I den rike delen av verden må vi stille de nødvendige midlene og kunnskapen til rådighet for de fattigste landene.

I dette heftet vil vi gi et lite innblikk i noe av det vi jobber med i miljøbistanden, og belyse noen av de utfordringene vi står overfor i den videre kampen for et bedre miljø og klima.

Eirik Solheim

FORDELING AV MILJØRETTET BISTAND

■ Bilateral bistand	32%
■ Sivilt samfunn	19%
■ Næringsutvikling	2%
■ Humanitær bistand, overgangsbistand, demokrati, fred og forsoning	8%
■ Forskning, internasjonale prosesser, konvensjoner og initiativ på miljøområdet	11%
■ Multilateral bistand	29%

KLIMAFOND ER EN DEL AV LØSNINGEN

Norge er en betydelig bidragsyter til Spesialfondet for klimaendring (SCCF) og Klimafondet for de minst utviklede landene (LDCF). Prosjekter finansiert via disse fondene har klare utviklingsformål, som for eksempel å bidra til styrket matsikkerhet, sikre tilgang til vann (både til drikkevann og vanning), kriseforebyggende tiltak og kontroll med sykdommer som malaria og denguefeber. Fondene støtter også prosjekter med det formål å integrere tiltak for tilpasning til klimaendringer i nasjonale utviklingsplaner, tilpasset det enkelte lands prioriteringer og behov. Begge fondene er tilknyttet oppfølging av Klimakonvensjonen og blir administrert av Global Environment Facility (GEF). Klimakonvensjonen inneholder ingen tallfestede forpliktelser, men stadfester blant annet at industrilandene skal bistå med finansiering og teknologi ved gjennomføring for utviklingslandenes forpliktelser under konvensjonen. Under konvensjonens Kyoto-protokoll har industrilandene (minus USA og Australia) og noen overgangsøkonomier (blant andre Russland og Ukraina) tallfestede utslippsforpliktelser for perioden 2008-2012. Så langt har Norge bidratt med omlag 680 millioner norske kroner til SCCF og om lag 400 millioner til fondet for de minst utviklede landene.

Les mer: <http://www.unfccc.int>
<http://www.gefweb.org>

Ole Bernt Frøshaug

reduserte utslipp og tilpasning må til

For mange utviklingsland er klimaendringene allerede så store at de hemmer økonomisk utvikling. Endringene påvirker grunnleggende utviklingsbehov som tilgang til vann, matsikkerhet og folkehelse. Utviklingstiltak må derfor sees i sammenheng med behov for tilpasning til klimaendringer. Afrika er det kontinentet som bidrar minst til den globale oppvarmingen, men som trolig vil bli hardest rammet av klimaendringer. Økt fare for både flom og tørke er en del av dette trusselbildet. Asia har samlet sett fått færre regnværsdager de siste årene, men kraftigere regn når det først kommer. Kombinert med temperaturendringer får nye regnmønstre store konsekvenser for produksjon av ris, mais og hvete. Latin-Amerika har også opplevd betydelig mer ekstremvær enn normalt, noe orkaner som Mitch (1998) og Katrina (2005) vitner om.

Manglende varslingsystemer bidrar til at mange, særlig de aller fattigste, kan få livsgrunnlaget sitt

ødelagt av slike værromslag. Endrede meteorologiske forhold følger av både globale og lokale miljøendringer. Avskoging gir økt tørke og mindre lokal nedbør. Varmere havvann gir økt fordamping, samt mer nedbør og ekstremvær. Hvis havet stiger som forventet, vil svært mange miste både hus og arbeid. Halvparten av verdens befolkning lever mindre enn 60 kilometer fra havet, og 75 prosent av alle større byer ligger ved kysten. Dette er bare noen eksempler på scenarier FNs klimapanel skisserer opp.

Det er helt nødvendig med kunnskap og utvikling av teknologi for å redusere klimagassutslipp og for å gjøre verden mindre sårbar mot de miljøforandringene som allerede er på vei. Fremtidsrettet samarbeid om fornybar energi og energieffektivisering, samt en rekke forebyggende og sårbarhetsreduserende tiltak, er skritt på veien mot å bygge en felles utviklingsplattform for mindre fattigdom.

GLOBALT PARTNERSKAP FOR LOKALE TILTAK

Norge er nest største bidragsyter til Det internasjonale partnerskapet for fornybar energi og energieffektivisering (REEEP). REEEP er en internasjonal sammenlutning av myndigheter, ikke-statlige organisasjoner, næringsliv og banker som samarbeider om å stimulere det globale markedet for fornybar energi gjennom økte investeringer i energi- og energieffektiviseringstiltak. Ett av hovedmålene er å bedre tilgangen til bærekraftig energi for innbyggere i utviklingsland. Totalt sett har Norge gitt tilsagn om støtte på 30 millioner norske kroner over tre år. Blant tiltakene som får norsk støtte i 2007 er energieffektivisering av bygninger i Kina, forbedring av gatelys i India og solcellepaneler i Brasil.

Les mer: <http://www.reEEP.org>

Inger G. Næss

FRA PILOT TIL STORT PROSJEKT

Norge støtter «Reversing Food Insecurity and Environmental Degradation in Zambia through Conservation Agriculture». På grunnlag av gode erfaringer fra et pilotprosjektet startet i 1996, er det gitt tilsagn på 146 millioner norske kroner fordelt på perioden 2006–2011. Allerede har 150.000 bønder lagt om til et mer miljøvennlig og robust jordbruk. Formålet er å øke matsikkerhet og redusere sårbarhet i landbruk i forhold til konsekvenser av flom og tørke generelt og klimændringer spesielt.

Mer om utviklingssamarbeid med Zambia:
<http://www.norway.org.zm>

«Klimændringene er et faktum, og i et land som Zambia må vi tilpasse oss. Vi må sikre en langsiktig satsing på et bærekraftig landbruk for vår matsikkerhet og gjøre oss uavhengig av internasjonal matvarehjelp»

Landbruksminister Ben Kapita i Zambia til den norske delegasjonen under utviklingsminister Erik Solheims besøk i april 2007

behov for styrket matsikkerhet

Dyrking av mais, bomull og tobakk gir gode inntekter til bønder i Zambia. Men, dersom ikke jordbrukspraksisen blir lagt om, trues inntektsgrunnlaget.

I Zambia, som i mange land i det sørlige Afrika, er det en nær sammenheng mellom miljøødeleggelse og landbrukspraksis. I deler av landet er det omfattende dyrking av mais, bomull og tobakk. Produksjonen gir gode inntekter og er i sterk ekspansjon. Driftsformene har imidlertid ødelagt jordsmonnet slik at

store områder blir liggende brakk. Framtidige dyrkingsmuligheter, matsikkerhet og miljø er utsatt.

Zambia er et av de land i verden med raskest avskoging. Når stadig større skogsområder tas i bruk til dyrking, øker faren for både flom og tørke. Jorderosjon reduserer også kvaliteten på dyrket mark. Alt dette fører til økt sårbarhet for befolkningen generelt. Mange befolkningsgrupper, og særlig de aller fattigste, rammes direkte når lokale naturressurser blir ødelagt.

Den lokale matsikkerheten må styrkes. Det kan blant annet skje ved å sikre driftsformer i landbruket som tåler mindre nedbør og lengre tørkeperioder. Prosjektet «Reversing Food Insecurity and Environmental Degradation in Zambia through Conservation Agriculture» vil styrke matsikkerhet, øke lønnsomhet ved matvareproduksjon, ivareta god miljøforvaltning og bidra til skogreising. Målgruppen er småbønder sør i Zambia.

UNICEF IVARETAR BEHOV FOR RENT VANN

Vann, sanitær og miljø er en av hovedprioriteringene til FNs barnefond, UNICEF. Via norsk støtte til UNICEF bidrar fondet blant annet til at skoler får tilfredsstillende vann- og sanitæranlegg. I 2006 støttet Norge UNICEF med 1,2 milliarder norske kroner. Av dette var cirka 40 millioner øremerket vann og sanitær.

Les mer:

<http://www.unicef.org>

rent vann nødvendig for skolegang

Studier viser at det er en klar sammenheng mellom tilgang til vann og sanitæranlegg, og skolegang, helse og læring. I deler av Pakistan slutter halvparten av jentene på skolen etter 2.–3. klasse på grunn av manglende sanitæranlegg. I Tanzania økte antall elever med tolv prosent etter at gangavstanden til drikkevann ble kuttet ned fra en time til et kvarter.

Barns læring påvirkes direkte av deres helsetilstand. Mange jenter vil ikke kunne gå på skolen uten egne sanitæranlegg, spesielt ikke når de kommer i puberteten. Lærere vil heller ikke arbeide på skoler der de hygieniske forholdene er elendige. Uten tilfredsstillende tilgang til vann og sanitæranlegg på skoler, vil ikke FNs tusenårsmaal bli nådd. I Nicaragua har bare 20 prosent av skolene tilfredsstillende anlegg. I Mosambik har 30 prosent av skolene vann, i India 60 prosent. Veien fram er lang, men oppgavene er ikke uoverkommelige.

klimateendringer truer Asias vanntårn

Himalaya, verdens «tredje pol», er Asias vanntårn. Ni av de største elvene i Asia har sitt utspring her. Om lag tre milliarder mennesker er avhengig av disse elvene. I snitt utgjør snø- og bresmelting i Himalaya 40 prosent av årlig vannføring i Ganges, og hele 71 prosent i den tørre perioden. Klimateendringer i Himalaya vil få store konsekvenser. Økt nedsmelting som følge av varmere klima, vil på kort sikt både gi grunnlag for bedre tilgang til vann i India og Nepal og mer flom i Bangladesh.

På sikt vil isbreene kunne smelte helt ned. Da vil vannføringen i elvene øke under monsunen, og avta i de årlige tørkeperiodene. Det vil både bli mer flom og mer tørke. I Ganges vil tap av smeltevann kunne redusere vannføringen med to tredeler i juli til september. Dette vil få følger for vanntilførselen til 500 millioner mennesker og 37 prosent av Indias vanningsavhengige jordbruksarealer. Temperaturendringer vil sannsynligvis også redusere matproduksjonen. Klimateendringer fører dermed til omfattende reduksjon av matsikkerheten i regionen. Regionalt samarbeid er avgjørende for å imøtekomme de varslede endringene og redusere de negative konsekvensene.

REGIONALT PARTNERSKAP FOR REDUSERT SÅRBARHET

Norge gir i dag støtte til det internasjonale senteret for integrert utvikling av fjellområder i Sør-Asia (ICIMOD). ICIMOD ble etablert i Katmandu i 1983. Partnerskapet fungerer hovedsakelig som et senter for kunnskaps- og informasjonsutveksling mellom Afghanistan, Bangladesh, Bhutan, India, Kina, Myanmar (Burma), Nepal og Pakistan. Gjennom samarbeid med institusjoner i medlemslandene har ICIMOD som målsetting å bidra til tilpasning til miljøendringer og til bærekraftig utnyttelse av naturressurser. ICIMOD har skapt regional diskusjon om grenseoverskridende problemer som flom, biologisk mangfold og naturvern. I 2006–2007 vil Norge støtte ICIMOD med totalt syv millioner kroner. De neste fem årene er det gitt tilsagn om ytterligere bidrag på 25 millioner kroner.

Les mer: <http://www.icimod.org>

LANGSIKTIG SAMARBEID MED UGANDA

Norge har gjennom en årrekke bidratt til utvikling av institusjoner og vært med på å støtte utvikling av lovverk i Uganda. For eksempel har Norge støttet Ugandas National Forest Authority (NFA). NFA ble etablert som et ledd i en omfattende reformprosess, som også førte til en egen skogforvaltningslov; National Forestry and Tree Planting Act (2003) samt National Forest Policy (2002). Så langt har Norge støttet NFA med 40 millioner kroner.

Per Kristian Lunden

HVEM FÅR HVA OG HVORDAN?

Godt styresett er en svært viktig dimensjon i Norges utviklingssamarbeid med Uganda og andre utviklingsland. Målet er styrket fellesinnsats for å løse landets og eventuelt regionens miljøutfordringer og sammen bidra til å redde naturverdier av nasjonal og global betydning.

Mer om utviklingssamarbeid med Uganda: <http://www.norway.org.ug/>

bitter strid om sukker

I Uganda har det over lengre tid pågått en strid som illustrerer et dilemma i mange utviklingsland: Hvordan bidra til økonomisk vekst og utvikling og samtidig sikre at miljømessige og sosiale hensyn blir ivaretatt?

Ugandiske myndigheter har ønsket å omregulere deler av naturreservatet Mabira til sukkerrørplantasjer. Området ble lovet bort til et selskap som primært produserer sukker. Ifølge produksjonsplanene ville selskapet i tillegg fremstille biodrivstoff. President Musevenis hovedargument for omregulering har vært at det ikke er tilstrekkelig å

være rik på naturressurser når manglende industrialisering gjør at landet forblir fattig.

Mange har imidlertid ment at beslutningen om å omregulere Mabira var ulovlig fordi den stred med gjeldende lovgivning («National Forestry and Tree Planting Act» av 2003). Motstanderne frykter blant annet at avskoging av Mabira vil ødelegge et allerede sårbart område og den vannregulerende effekten skogen har.

Enorm motstand

Striden om Mabira vakte et voldsomt engasjement. Det har vært

store presseoppslag, underskriftskampanjer, og protester langt utover Ugandas grenser. I Uganda er minst tre liv gått tapt i massedemonstrasjoner mot myndighetene.

Hva som skjer med Mabira er ikke endelig avklart fra regjeringens side. Balansegangen mellom økonomiske, miljømessige og sosiale hensyn i denne saken er det også opp til ugandiske myndigheter å finne. Norge respekterer Ugandas suverenitet i prioritering av arealbruk, men forutsetter at nasjonale lover blir fulgt.

BIODRIVSTOFF: VEIEN FRAMOVER

«Første generasjon»

- direkte utnyttelse av råvarer som også brukes i mat- og dyrefôr
- Alkohol (bioetanol)SBioetanol (sukker fra sukkerrør og -roer, stivelse fra mais, hvete og poteter m.m.)
- Olje (Bbiodiesel) (fra planteoljer-, fisk- og dyrefett)

«Annen generasjon» (underveis)

- flere muligheter, men mer krevende produksjonsprosess
- Cellulosebasert (fra treforedling, jordbruksavfall, gressvekster m.m.)
- Utnyttelse av avfalls- og nedbrytelsesgasser

Omfattende bruk av første generasjons biodrivstoff kan medføre stigende matpriser og negative konsekvenser for arealbruk, vannressurser og biologisk mangfold. Svært forenklet sagt vil annengenerasjons biodrivstoff åpne for produksjon uten tilsvarende konsekvenser og ha større energieffektivitet, men trolig ikke være kommersielt tilgjengelig før om to til fem år. Norge vil arbeide aktivt for å bidra til utvikling av kriterier og systemer som kan sikre bærekraftig produksjon av biodrivstoff.

Les mer: <http://www.regjeringen.no/ud> («biodrivstoff»)

tømmersmugling fra Tanzania og hjem til oss?

Ulovlig hugget tømmer verdt millioner av kroner finner hvert år veien ut av Tanzania, men svært lite av inntektene kommer lokalbefolkningen til gode. Ifølge det internasjonale nettverket mot ulovlig hogst og smugling av tømmer (TRAFFIC), registrerte for eksempel Kina ti ganger mer import av tømmer fra Tanzania enn det som er registrert eksportert fra Tanzania til Kina i 2005. Tømmeret havner ofte på det globale markedet, som blant annet byggemateriell og hagemøbler. Flere faktorer vanskeliggjør bærekraftig ressursforvaltning i land som Tanzania. Stor etterspørsel etter afrikansk tømmer, særlig fra asiatiske og europeiske selskaper, er én faktor. Svak lovgivning og sviktende håndhevelse av eksisterende regler, noen andre. En norskstøttet rapport fra 2007, utarbeidet av TRAFFIC, dokumenterer store problemer med å motvirke ulovlig hogst og eksport i Tanzania.

Problemet går langt utover Tanzanias grenser, og skjer, i Tanzanias tilfelle, til tross for et velutviklet lovverk og innføring av en rekke tiltak mot smugling. Ukontrollert hogst er også et klimaproblem: 20 prosent av verdens samlede CO₂-utslipp kommer fra avskoging. I tillegg til å spørre hvem som hugger ned skogen og hvor pengene tar veien, bør vi stille oss spørsmålet: hvor blir tømmeret av?

STYRESETTPROBLEMATIKK I NATURRESSURSFORVALTNING

Norge har siden 1994 gitt støtte til tanzanianske myndigheters arbeid med forvaltning og bærekraftig bruk av landets naturressurser, deriblant innen skogsektoren. I perioden 1994-2006 har norsk støtte vært på 300 millioner kroner. Da programmet ble evaluert i 2006, var hovedkonklusjonen at innsatsen har gitt gode resultater på noen områder –

deriblant reduksjon av ulovlig hogst i flere distrikter. I likhet med den nevnte TRAFFIC-rapporten, påpeker imidlertid evalueringen også behov for økt vektlegging av godt styresett. Styresettdimensjonen er viktig i norsk utviklingssamarbeid, og blir vektlagt i videre samarbeid med Tanzania. En hovedmålsetting er å bidra til at

er våre miljøvalg en trussel mot regnskogen?

Bruk av fornybar energi er avgjørende for å redusere klimagassutslipp fra trafikk og industri. Ett alternativ under utvikling er biodrivstoff. Per i dag er mye av biodrivstoffet imidlertid ikke produsert på en bærekraftig måte. I Indonesia har det vært massiv motstand mot planer om å trappe opp produksjonen av biodiesel. Landet produserer biodiesel fra palmeolje. Kritikere frykter at flere biodrivstoffplantasjer vil erstatte naturskog og dermed bidra til avskoging. Avskoging er i dag hovedårsaken til økende klimautslipp fra Indonesia. I tillegg kommer faren for redusert biologisk mangfold, og for at økt dyrking av palmeolje vil fortrenge matvareproduksjon og føre til høyere matpriser. Klimautfordringene og flere lands ønsker om å bli uavhengige av fossilt brensel, har allerede økt verdensmarkedsprisene på palmeolje. Når palmeolje også er en viktig ingrediens i matlaging og 50 prosent av befolkningen i Indonesia lever på under to dollar per dag, er det klart at selv en liten prisstigning kan få store konsekvenser for svært mange mennesker.

nasjonalt miljølovgivning og standarder følges i utforming og gjennomføring av norskstøttede tiltak.

Les mer: <http://www.illegal-logging.info>
<http://www.norad.no>

vil du vite mer?

Regjeringen rapporterer på miljørettet utviklingssamarbeid:

- St.prp.nr.1 (2007–2008) (www.regjeringen.no/ud)
- Norads resultatrapport (november 2007) (www.norad.no)

Les miljøhandlingsplanen, relaterte nyheter og rapporter:
www.regjeringen.no/ud («Miljørettet utviklingssamarbeid»)
www.norad.no («Fagområder – Miljø»)

Følg med i utviklingsdebatten:
<http://www.bistandsaktuelt.no/forum/>
www.global.no

UTENRIKSDEPARTEMENTET

Adresse: Postboks 8114 Dep., 0032 Oslo
Besøksadresse: 7.juni-plassen /Victoria Terrasse, Oslo
tlf: 22 24 36 00
faks: 22 24 95 80
e-post: post@mfa.no
www.regjeringen.no/ud

Norad

Adresse: Pb. 8034 Dep. 0030 OSLO
Besøksadresse: Ruseløkkveien 26, Oslo
tlf: 22 24 20 30
faks: +47 22 24 20 31
e-post: postmottak@norad.no
www.norad.no